15/582

YIDDISHE KULTUR

יידישע קולטור

חודש־שריפט פונ'ם
יידישן קולטור־פאַרבאַנד
איקוף

אינהאַלט

דער איקוף־יובל־צוזאַמענפאָר:
די איינהייט פון דער יידישער קולטור — — — — ח. סלאָוועס 1
אַ וועלט־באַוועגונג פון אַ וועלט־פאָלק — — נחמן מייזיל 5
וועלטלעכקייט, אַסימילאַציע און יידיש — — א. גאָלדבערג 8
אַנטי־פאַשיזם — איינהייט — פאָלק — — — — פ. נאָוויק 14
די אויפטוען פונעם איקוף — — — — — א. דזשעגאָווסקי 19
דער גאַנג פונעם איקוף־צוזאַמענפאָר — — — — — — — — — 23
באַגריסונגען — טעלעגראַפישע און שריפטלעכע — — — — — 25
מאַניפעסט פונעם יובל־צוזאַמענפאָר — — — — — — — — 26
צוויי לידער — — — — — — — — — — י. פאַפּערניקאָוו 27
אין אָנדענק פון ה. לייוויק.
ה. לייוויק — — — — — — — — — — — — ר. יי. ק. 28
די אויסערלעכע שונאים און די אינערלעכע קאָנפליקטן אין
דער יידישער קולטור און ליטעראַטור — — ה. לייוויק 28
אַ בריוו פון ה. לייוויק און אַן ענטפער פון קלמן מרמר — — 35
צום זעקסטן יאָרצייט פון ז. ווייַנפּער:
פון ז. ווייַנפּערס ירושה (לידער) — — — — — — ז. ווייַנפּער 36
דאָס ז. ווייַנפּער־בוך — — — — — — — — — — בער גרין 37
סטאַלינס יורשים (ליד) — — — — — יעווגעני יעווטושענקאָ 40
אַך, דו לעבן! (דערציילונג, סוף) — — — — — — — מ. גיצים 41
שלמה מיכאָעלס (צו זיין 15טן יאָרצייט) — — פּרץ מאַרקיש 48
אַ תפילה (ליד) — (יידיש: ל. אָליצקי) — — — — — א. אשמאַן 49
יידיש וואָרט (ליד) — — — — — — — — — — — מ. א. סול 50
צוויי שרייבער — צוויי אַנדערע וועלטן — — — — — ב. מאַרק 51
אין די סאָוועטישע זשורנאַלן — — — — — — — — — — — — 53
פון חודש צו חודש (נאָטיצן און באַמערקונגען) — — — ד. ז. 55
אַ גרוס צו אַלע רוימען (ליד) — — — — — — — שמואל דן 58
רויזן אין נעפּל (ליד) — — — — — — — — — — אריה שמרי 58
אויפן פּלאַץ קאָנקאָרד (ליד) — — — — — — — חנה סאַפּראַן 58
אַ פּערזענלעכע דערקלערונג — — — — — — — — א. א. ראָבאַק 59
טעטיקייטן פון איקוף — — — — — — — — — — — — א. דזש. 60
נייע ביכער (רשימה) — — — — — — — — — — — — — א. ב. 61
באַגריסונגען צום 25סטן יובל־יאָר פון איקוף — — — — — — 62

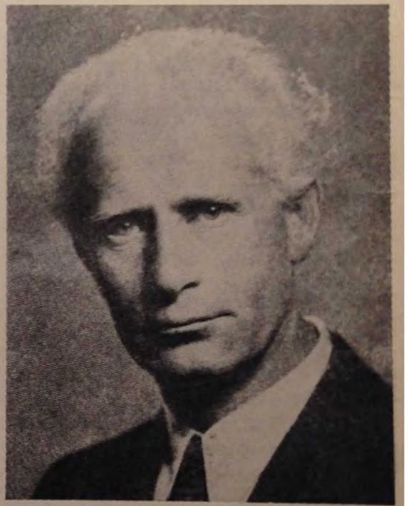

ה. לייוויק

25סטער יאָרגאַנג

1

יאַנואַר, 1963

15/582

209

70 סענט

צוויי שרייבער — צוויי אַנדערע וועלטן

פון ב. מאַרק / וואַרשע

צוויי שרייבער — צוויי אַנדערע וועלטן, צוויי באַזונדערע סטילן, צוויי פאַרשיידענע טעמעס. איינער באַשרייבט אַ גרויס, רוישיק, דינאַמיש לעבן, וואָס איז געווען און איז פאַרשניטן געוואָרן תחילת די פערציקער יאָרן. דער צווייטער שילדערט, ווי אַזוי דאָס פאָלק איז געשאָכטן געוואָרן. איינער גיט דעם וואָס, דער צווייטער — דעם ווי אַזוי. איינער איז אַ שפּעדיקער עפּיקער, וויקלט פאַנאַנדער אַ רחבותדיקע לייוונט, זיין פּען איז געדולדיק, זיין אָטעם איז ברייט. דער צווייטער איז איין קנויל פון נערוון, אימפּולסיוו, צאַפּלדיק. איינער איז די בענקשאַפט, דער צווייטער — דער ווייטיק אַליין.

דער ערשטער שטעלט זיך פאָר מיט זיין אמתן נאָמען: יחיאל האָפּער, דער צווייטער טראָגט אין פּלוג אַן אויסטערלישן און דאָך אַ כאַראַקטעריסטישן פּסעוודאָנים: ק. צעטניק.

ביידע פאַרבינדט איין מאָמענט: די שבועה. די שבועה פון טריישאַפט צו דעם, וואָס זיי האָבן געזען, וואָס האָט זיך אויף אייביק איינגעקריצט אין זייער מוח און האַרץ, די טריישאַפט צום בילד פון פאָלק, וואָס איז אומגעקומען.

שרייבט י. האָפּער אין דער הקדמה צו זיין נייסטן בוך: „איצט, ביי דער געלעגנהייט פון דערשיינען פון ,אַ הויף אויף מוראַנאָוו', באַניי איך מיין שבועה, אָבער שוין מיט מער בטחון, מיט מער אמונה די שבועה מיינע מקיים צו זיין".

און ק. צעטניק ביים פאַרלאָזן נאָך דער באַפרייאונג דעם אַשוויענטשימער לאַגער: „איך שווער, מיט מיינע הענט אַרומגעאַרעמטע אַרום אייער אַש, צו זיין אייער קול, און דאָס קול פון שטומען אויסגעברענטן קאַצעט; איך וועל נישט אויפהערן וועגן אייך דערציילן ביז מיין לעצטן אָטעם־צוג. אַזוי העלף מיר גאָט. אמן".

אין דער טריישאַפט־שבועה און מאָראַלישער התחייבות פון דערציילן וועגן אַ לעבן, וואָס איז מער נישטאָ שטעקט איינער פון די קען־צייכנס פון אונדזער היינטיקער יידישער ליטעראַטור. איינער פון די פּרוכטבאַרסטע דערציילער און שילדערער פון דעם לעבן, וואָס איז פאַרשוואונדן, איז יחיאל האָפּער. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָט ער אַרויסגעלאָזט די ערשטע צוויי בענדער פון זיינע „וואַרשעווער הייף" (מיר האָבן דערוועגן געשריבן אין די „יידישע שריפטן"), איצט זיינען אַרויס די ווייטערדיקע צוויי בענדער א. נ. „אַ הויף אויף מוראַנאָוו" (פּרץ־פאַרלאַג, תל־אביב, 1962).

מיר לעבן אין אַ שווערער צייט, ווען עס פאַרשווינדט אין אַ באַדייטנדיקער מאָס דער יידישער עפּישער ראָמאַן, דער תקופה־ראָמאַן, דער ראָמאַן פון אונדזערע לעצטע צוויי דורות און אויך דער פּסיכאָלאָגישער ראָמאַן.

מיטן דערשיינען פון האָפּערס ברייט־פאַרמאָסטענעם ציקל־ראָמאַן ווערט אויסגעפילט אַ שטיק פון אָט־דעם בלויז. מיט זיינע פינף ביכער (די צוויי פאָקאָרנע־גאָס־בענדער, די איצטיקע צוויי מוראַנאָוו־גאָס־בענדער און בינו לבינו דער פּסיכאָלאָגיש־שטייגערישער ראָמאַן „רב זלמן") האָט זיך יחיאל האָפּער איינגעקויפט אַן אמתן ליטעראַרישן עולם הבא.

דער עיקר אין האָפּערס נוסח איז דאָס, וואָס טראָץ זיין גרענעצלאָזער בענקשאַפט, וועלכע שטעקט ביי אים אין איטלעכער שורה, איז ער נישט קיין באַוויינער, קיין הספד־זאָגער. ער פאַרמאָגט, פאַרקערט, אַ סך געלאַסענעם געדולד און לויטערן געמיט. ער שרייבט אַזוי, גלייך דאָס באַשריבענע לעבן וואָלט אין זיין המשך געפלאָסן ווייטער.

פונעם פאָקאָרנע־ראָמאַן ביזן מוראַנאָוו־ראָמאַן איז אַ היפּשער מהלך — נישט בלויז אין צייט, נישט בלויז אין דער געענדערטער תקופה, נאָר אויך אינעם סטיל. דאָרטן איז דער ראָמאַן געווען דורכגעשניטן דורך צוויי פּאַראַלעלע־ליניעס: שטייגער בשפע און דאָס ריינע ראָמאַנאַרטיקע. דאָ זיינען ביידע עלעמענטן מער אינטעגרירט, מער האַרמאָניזירט, עס פילט זיך שוין דאָ לגמרי נישט די צוויי־רעלסיקייט; תקופה, שטייגער, סאָציאַלע פּראָבלעמען, פּסיכאָלאָגיע און דער ממשותדיקער דערציילערישער שטאָף. דאָס אַלץ שמעלצט זיך צונויף אין איינס. און אין סאַמע צענטער: די גורלות פון מענטשן, פון גאַנצע משפחות און שטאַמען, פון שטרענג־רעליגיעזע, אויפגעקלערטע און וועלטלעכע, פון כאַראַקטערן גראַדליניקע, ראָמאַנטישע, קאָמפּליצירטע און לייכטזיניקע, פון שטיבל־מענטשן, וועלטמענטשן, פּראַקטישע און טרוימערישע, גלייכגילטיקע און רעוואָלטירנדיקע — אַ גאַנצער קאַליידאָסקאָפּ פון אַ פאָלק.

האָפּערס אופן פון שרייבן גייט לויט דער ליניע פונעם קלאַסישן ראָמאַן, אָן קאַרק־ברעכערישע היפּערנאָוואַטאָרישע עקספּערימענטן. אין דעם פּאַנטעאָן פון די באַרימטע פרויען־געשטאַלטן פון דער יידישער ליטעראַטור זיינען צוגעקומען נאָך צוויי: די האָפּערישע בראָניע און אַניע, צוויי גאַנצע, הגם קאָמפּליצירטע כאַראַקטערן, וואָס זייער הויפּט־שטריך איז קודם כל — אינערלעכע ערלעכקייט און שיינקייט, הגם אויך אַלדאָס פרויאישע איז זיי נישט פרעמד. און פּונקט אַזוי די עקסטרעמע מענער־געשטאַלטן: ר' צדוק האַמער און ר' שלמה טורקאָ פון איין זייט, און דער מאָדערנער ייד דר. דאָבזשינסקי — פון דער צווייטער. הגם עס פעלן נישט אין זייערע לעבנס קיין צרות און מיסדערפאָלגן, הגם עס פאַלן זיך איין זייערע וועלטן, בפרט פון די ערשטע, גייען זיי אַרויס מאָראַליש גאַנץ, בעת ברוידע, דער מענטש פון צעמישטן צווישנוועג, פאַלט אַראָפּ אַלץ טיפער, ביז עס קומט דער מאָראַלישער חורבן — נישט פון אַ בית־צדיק, ווי ביי פּרץ, נאָר פון אַ געוויינלעך באַלעבאַטיש הויז אין רעזולטאַט פון

פון ב. מאַרק

צוויי שרייבער — צוויי אַנדערע וועלטן, צוויי באַ־זונדערע סטילן, צוויי פאַרשיידענע טעמעס. איינער באַ־שרייבט אַ גרויס, רוישיק, דינאַמיש לעבן, וואָס איז געווען און איז פאַרשניטן געוואָרן תחילת די פערצי־קער יאָרן. דער צווייטער שילדערט, ווי אַזוי דאָס פאָלק איז געשאָכטן געוואָרן. איינער גיט דעם וואָס, דער צווייטער — דעם ווי אַזוי. איינער איז אַ שפעדיקער עפיקער, וויקלט פאַנאַנדער אַ רחבותדיקע לייוונט, זיין פען איז געדולדיק, זיין אָטעם איז ברייט. דער צוויי־טער איז איין קנויל פון נערוון, אימפולסיוו, צאַפלדיק. איינער איז די בענקשאַפט, דער צווייטער — דער ווייטיק אַליין.

דער ערשטער שטעלט זיך פאָר מיט זיין אמתן נאָ־מען: יחיאל האָפער, דער צווייטער טראָגט אין פלוג אַן אויסטערלישן און דאָך אַ כאַראַקטעריסטישן פסעוו־דאָנים: ק. צעטניק.

ביידע פאַרבינדט איין מאָמענט: די שבועה. די שבועה פון טריישאַפט צו דעם, וואָס זיי האָבן געזען, וואָס האָט זיך אויף אייביק איינגעקריצט אין זייער מוח און האַרץ, די טריישאַפט צום בילד פון פאָלק, וואָס איז אומגעקומען.

שרייבט י. האָפער אין דער הקדמה צו זיין נייסטן בוך: „איצט, ביי דער געלעגנהייט פון דערשיינען פון ‚אַ הויף אויף מוראַנאָוו׳, באַניי איך מיין שבועה, אָבער שוין מיט מער בטחון, מיט מער אמונה די שבועה מיינע מקיים צו זיין״.

און ק. צעטניק ביים פאַרלאָזן נאָך דער באַפריי־אונג דעם אָשוויענטשימער לאַגער: „איך שווער, מיט מיינע הענט אַרומגעאַרעמטע אַרום אייער אַש, צו זיין אייער קול, און דאָס קול פון שטומען אויסגעברענטן קאָצעט; איך וועל נישט אויפהערן וועגן אייך דער־ציילן ביז מיין לעצטן אָטעם־צוג. אַזוי העלף מיר גאָט. אמן״.

אין דער טריישאַפט־שבועה און מאָראַלישער

האָבן געזען,
וואָס האָט זיך אויף אייביק איינגעקריצט אין זייער מוח
און האַרץ, די טריישאַפּט צום בילד פון פאָלק, וואָס
איז אומגעקומען.

שרייבט י. האָפּער אין דער הקדמה צו זיין נייסטן
בוך: „איצט, ביי דער געלעגנהייט פון דערשיינען פון
אַ הויף אויף מוראַנאָוו׳, באַניי איך מיין שבועה, אָבער
שוין מיט מער בטחון, מיט מער אמונה די שבועה
מיינע מקיים צו זיין“.

און ק. צעטניק ביים פאַרלאָזן נאָך דער באַפרייאונג דעם אָשוויענטשימער לאַגער: „איך שווער, מיט
מיינע הענט אַרומגעאַרעמטע אַרום אייער אַש, צו זיין
אייער קול, און דאָס קול פון שטומען אויסגעברענטן
קאַצעט; איך וועל נישט אויפהערן וועגן אייך דערציילן ביז מיין לעצטן אָטעם־צוג. אַזוי העלף מיר גאָט.
אמן“.

אין דער טריישאַפּט־שבועה און מאָראַלישער
התחייבות פון דערציילן וועגן אַ לעבן, וואָס איז מער
נישטאָ שטעקט איינער פון די קען־צייכנס פון אונדזער
היינטיקער יידישער ליטעראַטור. איינער פון די פּרוכטבאַרסטע דערציילער און שילדערער פון דעם לעבן,
וואָס איז פאַרשוואונדן, איז יהיאל האָפּער. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָט ער אַרויסגעלאָזט די ערשטע
צוויי בענדער פון זיינע „וואַרשעווער הייף“ (מיר האָבן
דערוועגן געשריבן אין די „יידישע שריפטן“), איצט
זיינען אַרויס די ווייטערדיקע צוויי בענדער א. נ. „אַ
הויף אויף מוראַנאָוו“ (פּרץ־פאַרלאַג, תל־אביב, 1962).

מיר לעבן אין אַ שווערער צייט, ווען עס פאַרשווינדט אין אַ באַדייטנדיקער מאָס דער יידישער עפּישער ראָמאַן, דער תקופה־ראָמאַן, דער ראָמאַן פון אונדזערע לעצטע צוויי דורות און אויך דער פּסיכאָלאָגישער ראָמאַן.

מיטן דערשיינען פון האָפּערס ברייט־פּאַרמאָסטע־

ער — צוויי אַנדערע וועלטן

פון ב. מאַרק / וואַרשע

וועלטן, צוויי באַ־
עמעס. איינער באַ־
ש לעבן, וואָס איז
תחילת די פּערצי־
ווי אַזוי דאָס פאָלק
דעם וואָס, דער
איז אַ שפּעדיקער
תדיקע לייוונט, זיין
בריט. דער צוויי־
מפּולסיוו, צאַפּלדיק.
צווייטער — דער

מיט זיין אמתן נאָ־
ר טראָגט אין פלוג
טעריסטישן פּסעוו־

: די שבועה. די
ס זיי האָבן געזען,
יצט אין זייער מוח
ד פון פאָלק, וואָס

דמה צו זיין נייסטן
פון דערשיינען פון
מיין שבועה, אָבער
אמונה די שבועה

נאָך דער באַפריי־
„איך שווער, מיט
אייער אַש, צו זיין
מען אויסגעברענטן
וועגן אייך דער־
זוי העלף מיר גאָט.

און מאָראַלישער

נעם ציקל־ראָמאַן ווערט אויסגעפּילט אַ שטיק פון אָט־דעם בלויז. מיט זיינע פינף ביכער (די צוויי פאָקאָרנע־גאַס־בענדער, די איצטיקע צוויי מוראַנאָוו־גאַס־בענדער און בינו לבינו דער פּסיכאָלאָגיש־שטייגערישער ראָמאַן „רב זלמן") האָט זיך יחיאל האָפער איינגעקויפט אַן אמתן ליטעראַרישן עולם הבא.

דער עיקר אין האָפערס נוסח איז דאָס, וואָס טראָץ זיין גרענעצלאָזער בענקשאַפט, וועלכע שטעקט ביי אים אין איטלעכער שורה, איז ער נישט קיין באַוויי־נער, קיין הספד־זאָגער. ער פאַרמאָגט, פאַרקערט, אַ סך געלאַסענעם געדולד און לויטערן געמיט. ער שרייבט אַזוי, גלייך דאָס באַשריבענע לעבן וואָלט אין זיין המשך געפלאָסן ווייטער.

פונעם פאָקאָרנע־ראָמאַן ביזן מוראַנאָוו־ראָמאַן איז אַ היפּשער מהלך — נישט בלויז אין צייט, נישט בלויז אין דער געענדערטער תקופה, נאָר אויך אינעם סטיל. דאָרטן איז דער ראָמאַן געוועזן דורכגעשניטן דורך צוויי פאַראַלעלע־ליניעס: שטייגער בשפע און דאָס ריינע ראָמאַנאַרטיקע. דאָ זיינען ביידע עלעמענטן מער אינ־טעגרירט, מער האַרמאָניזירט, עס פילט זיך שוין דאָ לגמרי נישט די צוויי־רעלסיקייט; תקופה, שטייגער, סאָציאַלע פּראָבלעמען, פּסיכאָלאָגיע און דער ממשות־דיקער דערציילערישער שטאָף. דאָס אַלץ שמעלצט זיך צונויף אין איינס. און אין סאַמע צענטער: די גורלות פון מענטשן, פון גאַנצע משפחות און שטאַמען, פון שטרענג־רעליגיעזע, אויפגעקלערטע און וועלטלעכע, פון כאַראַקטערן גראַדליניקע, ראָמאַנטישע, קאָמפּלי־צירטע און לייכטזיניקע, פון שטיבל־מענטשן, וועלט־מענטשן, פּראַקטישע און טרוימערישע, גלייכגילטיקע און רעוואָלטירנדיקע — אַ גאַנצער קאַליידאָסקאָפּ פון אַ פאָלק.

האָפערס אופן פון שרייבן גייט לויט דער ליניע פונעם קלאַסישן ראָמאַן, אָן קאַרק־ברעכערישע היפּער־נאָוואָטאָרישע עקספּערימענטן. אין דעם פאַנטעאָן פון

צונויף אין איינס. און אין סאַמע צענטער: די גורלות פון מענטשן, פון גאַנצע משפּחות און שטאַמען, פון שטרענג־רעליגיעזע, אויפגעקלערטע און וועלטלעכע, פון כאַראַקטערן גראַדליניקע, ראָמאַנטישע, קאָמפּלי־צירטע און לייכטזיניקע, פון שטיבל־מענטשן, וועלט־מענטשן, פּראַקטישע און טרוימערישע, גלייכגילטיקע און רעוואָלטירנדיקע — אַ גאַנצער קאַליידאָסקאָפּ פון אַ פאָלק.

האָפּערס אופן פון שרייבן גייט לויט דער ליניע פונעם קלאַסישן ראָמאַן, אָן קאַרק־ברעכערישע היפּער־נאָוואַטאָרישע עקספּערימענטן. אין דעם פּאַנטעאָן פון די באַרימטע פרויען־געשטאַלטן פון דער יידישער לי־טעראַטור זיינען צוגעקומען נאָך צוויי: די האָפּערישע בראָניע און אַניע, צוויי גאַנצע, הגם קאָמפּליצירטע כאַ־ראַקטערן, וואָס זייער הויפּט־שטריך איז קודם כל — אינערלעכע ערלעכקייט און שיינקייט, הגם אויך אַל־דאָס פרויאישע איז זיי נישט פרעמד. און פּונקט אַזוי די עקסטרעמע מענער־געשטאַלטן: ר׳ צדוק האַמער און ר׳ שלמה טורקאָ פון איין זייט, און דער מאָדער־נער ייד דר. דאָבזשינסקי — פון דער צווייטער. הגם עס פעלן נישט אין זייערע לעבנס קיין צרות און מיס־דערפאָלגן, הגם עס פאַלן זיך איין זייערע וועלטן, בפרט פון די ערשטע, גייען זיי אַרויס מאָראַליש גאַנץ, בעת ברוידע, דער מענטש פון צעמישטן צווישנוועג, פאַלט אַראָפּ אַלץ טיפער, ביז עס קומט דער מאָראַלישער חורבן — נישט פון אַ בית־צדיק, ווי ביי פּרצן, נאָר פון אַ געוויינלעך באַלעבאַטיש הויז אין רעזולטאַט פון

וועלט באַרג־אַראָפּ ערב דער ערשטער מלחמה, פון צביעותדיקער בירגערלעכער מאָראַל, פון שלעכטער ד׳ערציאונג, פון אידייען־און צילן־לאָזיקייט, פון מאַנגל אין אַן אינערלעכער שטאַרקייט און גאַנצקייט.

טראָץ דער ברייטהאַנטיקער שטייגער־און סביבה־שילדערונג, טראָץ דעם פאָלקלאָר־עלעמענט, טראָץ ז׳עם פּסיכאָלאָגישן אַנאַליז, איז דער ראָמאַן נישט איבערגעלאָדן. ער לייענט זיך מיט שטייגנדיקן אינטערעס און שפּאַנונג. מיר בלייבן שטיין ביים אויפגעטויכטן פּערזענלעכן גליק פון אַניע און דאָבזשינסקי און ביים אויפגעריסענעם אומגליק פון דער לייכטזיניקער אַניע און — אין אָנגעזיכט פון דער מאָביליזאַציע אויפן שוועל פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. עס פּילט זיך דער געבערום פון אַן אָנציענדיקער וועלט־און משפחות־קאַטאַסטראָפע.

וואָס ווייטער? דער ווייטערדיקער גורל פון די מענטשן פון די מוראַנאָווער הייף אינעם צווישן־מלחמות־פּעריאָד? עס ווילט זיך גלייבן, אַז יחיאל האָפער וועט זיין שבועה דערהאַלטן ביזן סוף.

ק. צעטניק איז דער ליטעראַרישער פּסעוודאָנים פון דינור, און דינור איז דער נייער נאָך־מלחמהדיקער נאָמען פון — — — אלה תולדות ק. צעטניק. די טראַגישע תולדות פון אונדזערס אַ בן־דור, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַ קינדהייט און אָנהייב יוגנט אין אַ יידישער שטאָט אין אַמאָליקן פּוילן, איז אַדורך דעם גיהינום פון אוישוויצער קאַצעט, איז על פּי נס געבליבן לעבן און לעבט נאָך עד היום אינערלעך אין יענער גרויליקער וועלט, פון וועלכער זיין קינסטלערישע עמפּינדלעכע נאַטור קאָן זיך נישט באַפרייען, טראָץ די געענדערטע באַדינגונגען פון דער איצטיקער קעגנוואַרט.

פאַרשיידענע נאַטורן האָבן זיך אויספּאַרמירט ביי די שרידים, וואָס זיינען געשטאַנען שוין אויפן שוועל פון דעם קאַלך־אויוון און זיינען צופעליק געבליבן לעבן.

געמאַכט אַ קינדהייט און אָנהייב יוגנט אין אַ יידישער שטאָט אין אַמאָליקן פּוילן, איז אַדורך דעם גיהינום פון אוישוויצער קאַצעט, איז על פּי נס געבליבן לעבן און לעבט נאָך עד היום אינערלעך אין יענער גרוויליקער וועלט, פון וועלכער זיין קינסטלערישע עמפּינדלעכע נאַטור קאָן זיך נישט באַפרייען, טראָץ די געענדערטע באַדינגונגען פון דער איצטיקער קעגנוואַרט.

פאַרשיידענע נאַטורן האָבן זיך אויספאָרמירט ביי די שרידים, וואָס זיינען געשטאַנען שוין אויפן שוועל פון דעם קאַלך־אויוון און זיינען צופעליק געבליבן לעבן. איינע ווילן פאַרגעסן דעם ווייטיק דורך זוכן פאַרגע־סונג און וואויל לעבן. די צווייטע זיינען געבליבן פאַר־ביטערטע שווייגערס, די מרה־שחורה שטעקט אין זייער געמיט מיט אַ געוואַלטיקער קראַפט, און די ליפּן זיי־נען שטייף פאַרביסן. אַנדערע, מיט דעם איבערגעפולטן כוס ליידן, האָבן, פאַרקערט, אַ נטיה אַרויסצושרייען אַלץ, ביזן סוף, ביזן דנאָ, הגם וויפל זיי זאָלן נישט אויפדעקן די „געהיימע רייכסזאַכע״ פון דעם קאַצעט, איז נאָך אַלץ ווייניק, איז עס בלויז אַ דריבנער ברוך־טייל פון דעם טיפסטן גיהינום פון מענטשלעכער פיזי־שער און מאָראַלישער פיין. אַזאַ איז ק. צעטניק, דער מחבר שוין פון דריי ביכער פון אָט־דער אויסנאַמי־קער ליטעראַטור אין דער וועלט.

„דער זייגער איבערן קאָפּ״ — אַזוי הייסט זיין נייסט בוך (פרץ־פאַרלאַג, תל־אביב, 1961). טאַקע דער זייגער — ווייל דווקא אין אוישוויץ האָבן די אסורים נישט געוואוסט, וואָס איז צייט און וואָס איז רוים. די צוויי אַלגעמיין־אָנגענומענע באַגריפן אין מענטשלעכן זיין האָבן דאָ נישט געהאַט קיין שליטה, פּשוט דער־

ער מלחמה, פון
, פון שלעכטער
קייט, פון מאַנגל
גאַנצקייט.
יגער־און סביבה־
עלעמענט, טראָץ
ראָמאַן נישט אי־
טייגנדיקן אינטע־
יין ביים אויפגע־
ן דאָבזשינסקי און
יער לייכטזיניקער
אָביליזאַציע אויפן
מה. עס פילט זיך
צלט־און משפחות־

קער גורל פון די
אינעם צווישן־
גליבן, אַז יחיאל
ביזן סוף.
ישער פסעוודאָנים
נאָך־מלחמהדיקער
צעטניק. די טראַ־
, וואָס האָט דורכ־
נט אין אַ יידישער
דעם גיהינום פון
געבליבן לעבן און
יענער גרויליקער
יישע עמפינדלעכע
אָץ די געענדערטע
קעגנוואַרט.
אויספּאָרמירט ביי
שוין אויפן שוועל
גליק געבליבן לעבן.
דורך זוכן פאַרגע־

פאַר, ווייל אין דעם קאַצעט האָט נישט עקזיסטירט דער באַגריף מענטשלעכקייט. אַ לאַגער איז געשטאַנען אינמיטן אַ וועלט און האָט צו דער וועלט נישט גע־הערט. דאָ האָט געהערשט איין געזעץ: אכזריות, איין אינסטינקט: שרעק, איין אַנונג: פיזישער ווייטיק, איין אויסוועג: דער קרעמאַטאָריע־קוימען. און דאָך האָט אויך אַהער, אינעם אומוועלט און אוממענטשלעכקייט, אַריינגעשטראַלט, הגם זייער זעלטן, אַ וואַרעם געפיל: רחמנות פון איין פאַרפייניקטן צום צווייטן. און טאַקע ער אַליין, דער שרייבער ק. צעטניק, פאַרקערפּערט דאָס דאָזיקע געפיל.

„דער זייגער איבערן קאָפּ“ איז אייגנטלעך אַ פּאָ־עמע, פּאָעזיע אין פּראָזע, פול מיט פּרעכטיקן פאַרביקן געמעל, מיט וויזיע און שפּראַך־רייכקייט, און דווקא דידאָזיקע שיינקייט שטרייכט אונטער נאָך מער, נאָך בוילעטער די גרויזאַמקייט פון דעם לעצטן עטאַפּ פון די מיליאָנען יידן אין דער גרעסטער טויט־פאַבריק, וועלכע די געשיכטע האָט ווען נישט איז געקאָנט.

און ווי מאָדנע דאָס זאָל נישט קלינגען — די שווערסטע איבערלעבונג האָט דער מחבר געהאַט בעת דער באַפרייאונג. אין די צייטן פון די העכסטע יסורים אינעם לאַגער איז לייב געלעגן לעבן לייב, פּריטשע אויף פּריטשע, אַלע אסורים האָבן געשאַפן איין ריזיק רוי שטיק פליש, מען האָט געמוזט — ברצון אָדער באונס — פילן יעדע רגע יענעמס אָטעם, יענעמס ליידן, יענעמס זיין, יענעמס טויט. און מיטאַמאָל די באַפריי־אונג, איינצלנע שרידים, עלנטע, איינזאַמע, איינע אַליין, די פלוצימדיקע איינזאַמקייט האָט דערשלאָגן ביזן סוף.

„ער איז געלעגן אויפן באַרג. זיינע אָרעמס האָבן געשטעקט טיף, טיף אין אַש.

„— טייערע, אָ, טייערע! עס איז געקומען די באַפרייאונג!

„הינטער אים איז געלעגן אוישוויץ — שטום, פאַרשטיינט. ער האָט געשריגן. ער האָט געהערט אַ

אַ
דיכט
מער
איצט
וועלט
העכס
פונעם
לעצט
ציילונ
געדרוי
געטראָ
קולט.
לעצטנ
אי
לעכט
ניצין
גרויסע
דאָווסק
וועלכן
ער ש
־סוד
סאָוועט
פון די
זיינען
שטויס
דער צ
עס פאָ
אָבער
פאַרבל
מ׳זאָל
געווען,
סוף די
מעלות
דערציי

רוי שטיק פלייש, מען האָט געמוזט — ברצון אָדער
באונס — פּילן יעדע רגע יענעמס אָטעם, יענעמס ליידן,
יענעמס זיין, יענעמס טויט. און מיטאַמאָל די באַפריי־
אונג, איינצלנע שרידים, עלנטע, איינזאַמע, איינע אַליין,
די פּלוצימדיקע איינזאַמקייט האָט דערשלאָגן ביזן סוף.

„ער איז געלעגן אויפן באַרג. זיינע אָרעמס האָבן
געשטעקט טיף, טיף אין אַש.

„— טייערע, אָ, טייערע! עס איז געקומען די
באַפרייאונג!

„הינטער אים איז געלעגן אוישוויץ — שטום,
פאַרשטיינט. ער האָט געשריגן. ער האָט געהערט אַ
קול.

„ער האָט זיך אַרומגעקוקט: ס׳איז געווען זיין קול
וואָס האָט צו אים צוריקגעהילכט.

„...ער איז געגאַנגען —
איינער אַליין״.

צו אונדזער חורבן־ליטעראַטור איז מיט ק. צעט־
ניקן צוגעקומען זינט די עטלעכע יאָר פון זיין שרייבן
אַ נייער קרעפטיקער און זעלטן־אָריגינעלער מחבר, אַ
שרייבער פון סאַמע מעמקים, אַ פּערזענלעכקייט, וואָס
איז נישט סתם טריי זיינע געשטאַלטן, נאָר לעבט
לחלוטין נישט אין אונדזער איצטיקער וועלט. ער לעבט
נאָך אַלץ „דאָרטן״. זיין איבערלעכע איזאָלירטקייט פו־
נעם היינט איז אָבער נישט קיין הערמעטישע. מיט אַ
טיפן ווייטיק און געוואַלטיקער ליידנשאַפט שליסט זיך
אָפּ דאָס בוך — מיט אַ טראַגישן פּראָטעסט קעגן דער
„ווידערגוטמאַכונג״, קעגן אויסקויפן דאָס פאַרברעכן
פון פעלקער־מאָרד מיט געלט.

„ווי אַזוי וועל איך פון אייך נעמען געלט פאַר מיין

... אַ גלייכגילטיקע זאַך. כדי מ׳זאָל איינגאַנצן און דורכאויס צערייסן מיט דעם אַלעם וואָס איז געווען, מוז מען אמתדיק און פולשטענדיק באַגרייפן ביזן סאַמע סוף די פּאָלגן״... און אַזוי כסדר באַטאָנט א. טוואַרדאָווסקי די מעלות און די אייגנשאַפטן פונעם מחבר פון דער גרויליקער דערציילונג, וואָס סיי דער אינהאַלט, סיי די צייט און סיי דאָס

איבער די איבערלעבענישן בלויז פון איין „געוויינלעכן״ טאָג: „שוכאָוו, איוואַן דעניסאָוויטש, איז איינגעשלאָפן אַ גאַנץ באַפרידיקטער. אין דעם טאָג זיינען אים באַשערט געווען פיל גליקן׳... — — — ס׳איז אַריבער אַ טאָג, מיט קיין זאַך נישט קיין פאַרפינצטערנדיקער, און כמעט — אַ גליקלעכער. אַזעלכע מיני טעג אין דעם טערמין פון זיין אַרעסט, פון דעם פרימאָרגן־

שוועסטער, די ,פעלדהור׳ — און נישט זיין קיין אַל־פאָנס?

„גיט מיר —

„גיט מיר צוריק כאָטש איין איינציקע האָר פון מיין שוועסטערס גאָלדענע לאָקן!

„גיט מיר צוריק אַן איינצלנעם שוך פון מיין טאַטן;

„אַ צעבראָכן שרייפעלע פון מיין ברודערס ראָוערל;

„און אַ שטויבעלע וואָס האָט גערוט אויף מיין מאַמע — — —״

אויך ער, ק. צעטניק, האָט נאָך אַ סך, גאָר אַ סך צו דערציילן. עס איז צו האָפן, אַז זיין וואַרעמע, טרייע פען וועט נישט מיד ווערן. די מיליאָניקע קרבנות באַשטייען פון מיליאָנען לעבנס, פון מיליאָנען כאַראַקטערן, פון מיליאָנען איבערלעבענישן. דאָס אומגליק האָט נישט קיין דנאָ. ק. צעטניק האָט ביז איצט אויפגעהויבן איין ברעג פאָרהאַנג איבערן ריזיקן פייערקעסל פון דעם אוישוויצער גיהינום. איז ער טאַקע באַרופן ממשיך צו זיין דאָס ווערק. ער איז אַן עד ראיה און אַ באַשאָנקענער מיט אַ גרויסן קינסטלערישן טאַלאַנט. און ער פאַרמאָגט די הויפּט־מעלה פון אַן אמתן שרייבער: אַ געוואַלטיקן זכרון, אַ זכרון נישט צו פּרטים און געשעענישן, נאָר צו פנימער, רייד־אַרט און אינערלעכע איבערלעבונגען פון זיינע אחים לצרה. ער איז אַ פאַרקערפּערונג פון דעם „זכור״ (געדענק!).

*

ק. צעטניק איז אַן אומגליקלעכער מענטש. זיין געמיט און זכרון שטעקן נאָך אַלץ אין דעם אַש פון די פאַרברענטע קדושים.

וואויל איז צו האָפן, ער לעבט נאָך אין דער גרויסער קאָכעדיקער מאַסע פון מיליאָניקע יידישע מאַסן, אין דער דינאַמיק פון אַ גרויס זידנדיק לעבן, אין אַ סביבה פון פאַרצווייגטע און פילפאַכיק פאַרקייטלטע משפחות, ער האָט נאָך פאַר זיך אַ לאַנגן פּעריאָד פון יידישן מאַסן־לעבן אין פאַר־מלחמהדיקן פּוילן.